

ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ РЕЧЕЙ У ЛОМБАРДІ

CONTRACT OF STORING THINGS IN A PAWN SHOP

Донець А.Г.,

асистент кафедри цивільного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В роботі автор досліджує один із спеціальних видів зберігання – зберігання речей в ломбарді, через його характерні риси та особливості. До яких можна віднести: по-перше, особливості суб'єктивного складу досліджуваних відносин; по-друге, особливості, що виникають із специфіки самого предмету зберігання; по-третє, деякі особливості прав та обов'язків сторін у даному договорі. До того ж в роботі висвітлюється питання визначення поняття «ломбард».

Підсумовуючи, автор наполягає на відокремленості зберігання речей в ломбарді від надання ломбардом фінансових послуг та забезпечення схоронності речей, які передані йому у заставу.

Ключові слова: договір, зберігання, ломбард, послуги, схоронність.

В работе автор исследует один из специальных видов хранения – хранение вещей в ломбарде через его характерные черты и особенности. К таким можно отнести: во-первых, особенности субъективного состава исследуемых отношений; во-вторых, особенности, возникающие из специфики самого предмета хранения; в-третьих, некоторые особенности прав и обязанностей сторон в данном договоре. К тому же в работе освещается вопрос определения понятия «ломбард».

Подытоживая, автор настаивает на обособленности хранения вещей в ломбарде от предоставления ломбардом финансовых услуг и обеспечения сохранности вещей, которые переданы ему в залог.

Ключевые слова: договор хранения, ломбард, услуги, сохранность.

The author examines each of the special types of storage – storage at a pawn shop because of its characteristics and features. These are: firstly, the features of the investigated subjective relations; and secondly, especially arising from the specifics of the object store; and thirdly, some features of the rights and obligations of the parties to this agreement. In addition, the work highlights the issue definition of pawnshop.

To sum up, the author insists on the separation of storage at a pawn shop pawnshop provision of financial services and the provision of safety things referred to it as collateral.

Key words: contract, deposit, pawn, services, safety.

Договір зберігання речей в ломбарді – перший зі спеціальних видів зберігання, що закріплені в діючому ЦК. Серед характерних рис та особливостей цього виду зберігання, котрі обумовлюють його закріплення в якості спеціального виду зберігання, можна виділити: по-перше, особливості суб'єктивного складу досліджуваних відносин, по-друге, особливості, що виникають із специфіки самого предмету зберігання; по-третє, деякі особливості прав та обов'язків сторін у даному договорі. Розглянемо кожну з наведених характерних рис, їх специфіку.

Особливості суб'єктивного складу досліджуваних відносин випливають із сутності поняття «ломбард». Спеціального законодавчого нормативно-правового акту, спрямованого на правове регулювання діяльності ломбардів та надання ними відповідних послуг, визначаючого відповідний термінологічний апарат, чинне цивільне законодавство не має. У 2003 році Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради України проект закону «Про ломбарди і ломбардну діяльність», реєстр. № 2424 [1], який було прийнято за основу. Але в 2009 році, в якості основи такого нормативно-правового акту було взято інший законопроект за реєстр. № 3433 [2], що був розроблений Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України на виконання пункту 10 доручення Прем'єр-міністра України від 06.08.2007, № 32236/2/1-07 до абзацу шостого підпункту 2 рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15.06.2007 «Про хід виконання рішень Ради національної безпеки та оборони України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні»; уведеного в дію Указом Президента України від 20.07.2007 № 659 [3]. За цим законопроектом ломбардом є фінансова установа, предметом діяльності якої є надання фінансових кредитів фізичним особам під заклад, зберігання речей, а також супутня діяльність ломбарду. Пропонувалося встановити виключність зазначеної діяльності для ломбардів. Характеризуючи наведений законопроект, потрібно на-

голосити на низьку суттєвих зауважень до його змісту. Так, ч. 2 ст. 3 проекту передбачено, що ломбард, будучи юридичною особою, підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством, а набуває статусу фінансової установи – після внесення запису про нього до Державного реєстру фінансових установ. При цьому законопроектом не регулюються питання діяльності юридичної особи «ломбард», яка не набула статусу фінансової установи або позбавлена його. Окрім цього, слід погодитися із думкою А. Ніжника щодо заперечення положення законопроекту, за яким закладене майно зберігається ломбардом на підставі договору зберігання (п. 8 ч. 1 ст. 14 проекту), оскільки відповідно до цивільного законодавства заставою (закладом) забезпечується виконання основного зобов'язання (повернення фінансового кредиту). Отже, предмет закладу повинен перебувати у володінні ломбарду на підставі договору застави [4]. Аналіз наведеного законопроекту дає можливість виокремити ще ряд проблемних, суперечних статей, що потребують подальшої доробки. Саме тому 2010 рік було ознаменовано розробкою нової редакції відповідного проекту із новим визначенням ломбарду як небанківської фінансової установи, виключними видами діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під проценти та надання супутніх послуг ломбарду. Причому, нова версія проекту не врахувала жодним чином зауваження, що були висунуті до попередніх редакцій і тому також потребує техніко-юридичного доопрацювання. Наслідком довготривалого процесу розробки ЗУ «Про ломбарди і ломбардну діяльність» є недостатнє правове регулювання певної групи суспільних відносин. Саме тому, до прийняття та набрання чинності відповідного нормативно-правового акту, порушене питання регулюється іншими законодавчими актами. Так, наприклад, згідно зі ст. 1 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року, № 2664-

III [5]. Ломбард віднесений законодавцем до фінансових установ, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

У відповідності до «Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами», затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. за № 3981 [6], ломбардом визнається фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг.

Для набуття статусу фінансової установи ломбарди зобов'язані привести свою діяльність у відповідність до вимог Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 жовтня 2008 р., № 1140 [7] та подати до Держфінпослуг України відповідні документи для внесення інформації до відповідного реєстру.

Ломбард має право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, зазначену в його установчих документах, у порядку, установленому законодавством, тільки після набуття ним статусу фінансової установи і отримання Свідоцтва в установленому порядку. Копія Свідоцтва, засвідчена підписом керівника та печаткою ломбарду, має бути розміщена ломбардом у приміщенні ломбарду та його відокремленого підрозділу в місці, доступному для ознайомлення клієнтів. Свідоцтво не підлягає передачі для використання іншими юридичними або фізичними особами для надання фінансових послуг.

Ломбард має право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг і через свої відокремлені підрозділи за умови внесення інформації про них до Реєстру та дотримання ломбардом і його відокремленими підрозділами вимог законодавства щодо діяльності на ринках фінансових послуг з надання фінансових кредитів та супутніх ломбардних послуг. Окрім того, надання відповідних фінансових послуг ломбардами можливо лише після отримання ліцензії. Причому чинним законодавством України передбачається обов'язок ломбардів письмово повідомити (протягом 15 робочих днів з дати отримання ліцензії) Держфінпослуг про отримання (переоформлення, анулювання) ліцензій на провадження певного виду господарської діяльності, виданих іншими органами виконавчої влади.

Також ломбарди повинні мати внутрішні правила або положення, що регламентують надання ними фінансових та супутніх послуг, затверджених у встановленому порядку (п. 2.1.4 «Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами» від 26 квітня 2005 р.). Відповідно до норм цього Положення, під супутніми послугами розуміються – послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають з його надання. Згідно з п. 3.2., до супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлене законом, належать: оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та умов договору; надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією; реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та умов договору.

Як бачимо, надання послуг зі зберігання речей цими нормативно правовими актами не передбачено ні в якості основних, ні в якості супутніх. Таке положення речей пояснюється тим, що зазначені нормативно-правові акти спрямовані на регулювання саме фінансових послуг, які надаються ломбардом, в той час, коли послуги зі зберігання речей за окремим договором ні в якому разі фінансовими не будуть. Таким чином, хибним видається

ствердження деяких вчених про те, що дії із зберігання речей належать до супутніх ломбардних послуг [8, с. 603] чи про те, що зберігання речей у ломбарді пов'язано із здійсненням так званої ломбардної операції, що є різновидом кредиту під заставу [9, с. 251].

Вважаємо, що такі послуги є додатковими в діяльності ломбарду. Таке твердження деякою мірою обґрунтовується нормами чинного законодавством. Так, Держфінпослуги України вимагає від ломбарду мати власне або орендоване приміщення призначене для надання фінансових послуг, у тому числі окреме приміщення для зберігання заставленого майна, яке повинно бути обладнане необхідними засобами безпеки, зокрема охороною сигналізацією та (або) відповідною охороною. Тому логічним є надання ломбардом послуг зі зберігання речей за окремими від його основної діяльності (надання фінансових послуг) договорами. Що ж стосується зберігання ломбардом тих речей, які передані йому за договорами застави – то обов'язки по забезпеченню їх схоронності покладаються на ломбард як на заставодержателя, а регулюватися вони будуть у тому числі й загальними положеннями про зберігання (збереження).

Розглянувши теоретичні питання визначення ломбарду в Україні, перейдемо до суб'єктивного складу означеного договору. Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що зберігач за договором зберігання речей у ломбарді – є професійним зберігачем. До того ж його діяльність вимагає не тільки ліцензування, а й ускладнена іншими умовами, без дотримання яких ломбард – не зможе здійснювати свою діяльність. У законодавстві України не міститься обмежень, щодо особи поклажедавця за договором зберігання речей у ломбарді, але чітко фіксується визначення ломбардів, визначають їх, як установи, які надають фінансові послуги (населенню, фізичними особам). За таких обставин логічно стверджувати, що вся діяльність ломбардів спрямована на надання послуг саме фізичним особам, а тому поклажедавцем за договором зберігання речей у ломбарді може бути лише фізична особа.

Предметом зберігання можуть бути неспоживчі, рухомі речі, у тому числі вироби з дорогоцінних металів та каміння. Згідно з «Правилами торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінними камінням органічного утворення та напівдорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді і виробами з них, що належать суб'єктам підприємницької діяльності на праві власності», затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 1998 року, № 802 [10], під ломбардом розуміють фінансову установу, яка відповідно до законодавства приймає від населення на зберігання ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та надає позички під їх заставу. Зберігання таких предметів здійснюється відповідно до Інструкції «Про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння», затвердженої Наказом Міністерства фінансів України від 6 квітня 1998 року № 84 [11]. На основі норм цієї Інструкції можуть розроблятися внутрішні інструкції про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння. Однак необхідно враховувати той факт, що ломбарди зобов'язані одержати спеціальний дозвіл Міністерства фінансів України на відповідний вид діяльності. Перелік предметів, які приймаються на зберігання ломбардами, а також у заставу, визначається державними органами, які здійснюють ліцензування діяльності ломбардів.

На підставі вищезазначеного, а також спираючись на той факт, що зберігання речей у ломбарді є окремим видом діяльності ломбардів, можна зробити висновок щодо хибності ствердження деяких науковців, що пред-

метою зберігання за даних обставин є річ передана ломбарду під заставу [9, с. 252].

Специфіка саме цього виду зберігання також пов'язана із питанням правомочностей зберігача щодо предмету зберігання в разі прострочення поклажедавцем строків повернення йому майна. Спеціальна норма, яка закріплена в ч. 1 ст. 968 ЦК України, передбачає можливість продажу такої речі ломбардом після спливу трьох місяців після закінчення строку зберігання. Та ж сама норма визначає, що порядок продажу такої речі повинен бути визначений законом. Як бачимо з вищевказаного, до відносин пов'язаних з діяльністю ломбардів застосовуються положення низки нормативно-правових актів, що регулюють надання (у тому числі й ломбардами) фінансових послуг, зокрема надання кредитів під заставу майна. Тому логічно стверджувати, що й до даної ситуації можливо застосування положень зазначених нормативно-правових актів. Таке ствердження має право на життя, з огляду на ту обставину, що у будь-яких інших нормативно-правових актах не мається порядку продажу відповідних речей. Дослідивши дане питання та проаналізувавши діюче цивільне законодавство України, можна зазначити, що на даний момент існує декілька шляхів вирішення подібної ситуації.

По-перше, річ може бути продана ломбардом у тому ж порядку, що встановлений для реалізації ним закладених речей. Точніше цей порядок визначено ч. 3 ст. 591 ЦК України [12, с. 647].

По-друге, така реалізація проводиться відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18 листопада 2003 року, № 1255-IV [13] та Закону України «Про виконавче провадження» [14] від 21 квітня 1999 року, № 606-XIV [8, с. 605].

По-третє, відповідні речі, як правило, підлягають реалізації через комісійні магазини [15, с. 297].

Однак, зазначені шляхи, викликають до себе певні питання. Наприклад, перший з зазначених варіантів не може бути стовідсотково вірним, тому що відсилання до ч. 3 ст. 591 ЦК України не міститься в ст. 968 ЦК України, яка закріплює право зберігача (ломбарду) на продаж речі. Другий запропонований шлях вирішення цієї проблеми, також не є абсолютним. Він передбачає звернення до процедури відчуження речі, яка застосовується для заставних правовідносин, що в свою чергу призводить до застосування процедури «звернення стягнення на предмет застави». Така процедура передбачає на початковому етапі звернення до суду, а вже потім реалізацію речі. На етапі реалізації розглядається варіант вирішення досліджуваної проблеми перекликається з першим запропонованим варіантом, а саме обидва вони пропонують реалізацію речі шляхом проведення публічних торгів.

Також існує ще один нормативно-правовий акт, що може мати відношення до відповідних відносин. Мова йде про «Правила торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінним камінням органічного утворення та напівдорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді та виробами з них, що належать суб'єктам підприємницької діяльності на праві власності», затвердженні Постановою Кабінету Міністрів України 4 червня 1998 року № 802 [10] (далі – Правила). Згідно з п. 12 Правил, афіновані дорогоцінні метали у стандартному вигляді, а також видобуте з надр або рекупероване дорогоцінне каміння в розсортованому вигляді в разі продажу суб'єктами їх видобування і виробництва, скуплені, не викуплені з-під застави ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів, брукт дорогоцінних металів, а також дорогоцінне каміння першого порядку першочергово пропонуються Національному банку та Мінфіну. Не куплені Національним банком та Мінфіном скуплені, не викуплені з-під заста-

ви ювелірні та побутові вироби з дорогоцінних металів, брукт дорогоцінних металів, а також дорогоцінне каміння першого порядку скупники та ломбарди продають переробникам, афінажним підприємствам, промисловим споживачам та фізичним особам на підставі укладених договорів купівлі-продажу.

Правила також регулюють ситуації з продажу не викуплених з-під застави речей, тобто, як і інші, може застосовуватися лише за аналогією. Але положення ЦК України закріплює, що порядок продажу незабраних речей повинен бути встановлений виключно законом. Але, враховуючи той факт, що зазначений нормативно-правовий акт таким не є, стає зрозумілим неможливість застосування його положень до розглядаємих відносин.

Виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що проблема визначення порядку продажу ломбардом речей, які не були забрані поклажедавцями, полягає не в тому, що даний порядок не визначений ані ЦК України, ані спеціальним законом, а в тому, що відсилання на закон, яке міститься у відповідній статті ЦК України, носить у даному випадку абстрактний порядок. В умовах відсутності спеціального закону, який би чітко визначав такий порядок, має місце ситуація, коли можна звертатися до декількох законів та інших нормативно-правових актів, положення яких нібито можна взяти для регулювання цих відносин, але кожен з цих нормативно-правових актів не дає нам підстав для стовідсоткової впевненості щодо вірності вибраного нами шляху.

Тому логічно бачиться конкретизація в даному випадку відсилання на положення які б чітко визначали порядок проведення реалізації не забраного поклажедавцем майна із ломбарду. Наприклад, зазначити у відповідній статті ЦК України, що даний порядок визначається ст. 591 ЦК України. В такому разі відпали би питання щодо необхідності звернення ломбарду до суду за відповідним рішенням та інше.

Окрім вищезазначених особливостей, зберігання речей у ломбарді також вбачається за необхідне виділити характерні риси досліджуваних відносин.

1. Діяльність ломбарду, а відповідно, і здійснення ним зберігання вимагає ліцензування.

2. Виходячи з того, що зберігання ломбардом здійснюється на підставах підприємницької діяльності – ломбард – є професійним зберігачем, а тому несе підвищену відповідальність за збереження речі.

3. Договір зберігання речей, які належать фізичним особам, в даному випадку є публічним, а тому на нього розповсюджуються положення ст. 633 ЦК України.

4. Існує спеціальна письмова форма договору – іменна квитанція, яка видається поклажедавцю ломбардом. Передача такої квитанції іншій особі можлива лише при наявності у неї відповідним чином оформленої довіреності на отримання предмета зберігання. Однак, поклажедавець залишає за собою можливість доказувати факт укладення договору навіть, коли квитанція загублена. Підтвердженням відповідного факту повинні бути інші письмові докази.

5. При укладенні договору зберігання речей у ломбарді сторони за взаємною згодою повинні провести оцінку здаваних речей. Виходячи з положень ст. 967 ЦК України така оцінка проводиться відповідно до положень ст. 632 ЦК України. Вона повинна бути проведена відповідно до звичайних цін, що склалися на аналогічні речі такого роду та якості на момент укладення договору. Звичайною вважається ціна товарів (робіт та послуг), визначена сторонами договору. Якщо не буде доведено зворотне, вважається що така звичайна ціна відповідає рівню справедливих ринкових цін. Під справедливою ринковою ціною розуміють ту, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари, а покупець бажає

їх отримати за відсутністю будь-якого примусу, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про ці товари, а також ціни, які склалися на ринку ідентичних товарів (робіт, послуг).

6. Й останньою специфічною рисою даного виду зберігання – є обов'язок зберігача (ломбарду) страхувати за свій рахунок, на користь поклажедавця, предмет зберігання. Таке страхування проводиться виходячи з повної суми оцінки, яку було проведено за згодою сторін у від-

повідності до зазначеного вище порядку. Цей обов'язок зберігача ще раз засвідчує незалежність договору зберігання речі ломбардом від надання ним фінансових послуг, а саме видачі кредитів під заставу. Адже він суперечить положенням ч. 2 ст. 10 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року, № 2654-XII [16] котрі закріплюють обов'язок ломбарду страхувати прийняте в заставу майно за рахунок саме заставодавця, що логічно відповідає природі та змісту кредитних та заставних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про прийняття за основу проекту Закону України про ломбарди і ломбардну діяльність: ПВРУ від 9.12.2003 р., № 1357-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1357-15>.
2. Про прийняття за основу проекту Закону України про ломбарди і ломбардну діяльність: ПВРУ від 19.05.2009 р., № 1351-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1351-17>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року «Про хід виконання рішень Ради національної безпеки та оборони України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні»: УП від 20.07.2007 р., № 659 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/659/2007>.
4. Текст зауваження Головного юридичного управління ВРУ від 07.07.2010 р. до проекту ЗУ «Про ломбарди і ломбардну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1351-17>.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : ЗУ від 12 липня 2001 року, № 2664-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – С. 82.
6. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. за № 3981 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – С. 81.
7. Про затвердження нової редакції Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 жовтня 2008 р., № 1140 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 91. – С. 56.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.
9. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання: підручник / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін. ; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : КНТ, 2006. – 498 с.
10. Правила торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінними камінням органічного утворення та напів-дорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді і виробами з них, що належать суб'єктам підприємницької діяльності на праві власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 1998 року, № 802 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – С. 3.
11. Про порядок одержання, використання, обліку та зберігання дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння : Наказ Міністерства фінансів України від 6 квітня 1998 року, № 84 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 18. – С. 58.
12. Цивільний кодекс України: Коментар. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2003. – 856 с.
13. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень : ЗУ від 18 листопада 2003 року, № 1255-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – Т. 1. – С. 19.
14. Про виконавче провадження : ЗУ від 21 квітня 1999 року, № 606-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – С. 194.
15. Цивільне право України: підручник : У 2 т. Борисова В.І. (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В., та інші. За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасібо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – 552 с.
16. Про заставу : ЗУ від 2 жовтня 1992 року, № 2654-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 47. – С. 642.